

**СРОДКІ КІБЕРБЯСПЕКІ: АД ЗАПАЗЫЧАННЯ ДА НАЦЫЯНАЛЬНАГА
АДПАВЕДНІКА**

Горбач Я.В.

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

У артыкуле разглядаюцца асаблівасці фарміравання тэрмінасістэмы кібербяспекі на беларускай мове. Праводзіцца аналіз адзінак, створаных шляхам запазычання іншамовных назваў, ажыццяўляецца пошук уласных нацыянальных адпаведнікаў. Такі падыход дазваляе выявіць агульныя для сусветнай практыкі тэндэнцыі (уніфікацыя, лацінізацыя) і ўнікальныя нацыянальныя рысы беларускай ІТ-лексікі. Абгрунтаваецца пераход ад простага капіравання англамовных тэрмінаў да стварэння зразумелых і арганічных уласнамоўных адпаведнікаў, што павышае эфектыўнасць камунікацыі ў сферы кібербяспекі.

У ходзе распрацоўкі анлайн-аўдытара для праверкі бяспекі сайтаў мы сутыкнуліся з шэрагам англамовных тэрмінаў, пасля чаго задаліся пытаннем: ці можна замяніць іх беларускімі аналагамі для больш простага разумення тэрмінаў. На матэрыяле нашага праекта мы разгледзім ІТ-тэрміналогію і паставім пытанні: наколькі тэрміналогія галіны кібербяспекі запазычаная або створаная на базе нацыянальнай мовы? Мы выпісалі даволі шмат словаў з інтэрфэйсу нашага аўдытара, якія прааналізуем і, па магчымасці, паспрабуем замяніць іх на ўласныя беларускія аналагі. Вядома, не ўсе словы можна замяніць, але ўсё ж большая частка тэрмінаў лёгка перакладаецца на беларускую мову і без праблем увойдзе ў слоўнік беларускіх праграмістаў.

Пачнем з самых лёгка перакладных і частотных слоў і паступова пройдзем да больш складаных слоў і абрэвіятур. Для пачатку разабярэмся, што такое аўдыт: audit (ад лац. audio — чую, слухаю) — гэта незалежная праверка і аналіз дзейнасці арганізацыі, прадпрыемства або прадпрыемальніка. Англійскую версію назвы лёгка можна замяніць на "праверка" ці "рэвізія".

Cybersecurity — гэта кібербяспека, г.зн. абарона камп'ютарных сістэм, сетак і даных ад лічбавых атак, крадзяжу або пашкоджання. Гэты тэрмін можна замяніць на «лічбавая бяспека» або «ахова сетак», што будзе больш зразумела для беларускамоўных карыстальнікаў.

Business — азначае бізнес або прадпрыемства, г.зн. камерцыйную дзейнасць, накіраваную на атрыманне прыбытку. Замяніць можна словамі «справа», «прадпрыемальніцтва» або проста «кампанія», у залежнасці ад кантэксту.

Scan — гэта сканаванне, працэс сістэмнага прагляду файлаў, сайта ці сеткі для выяўлення праблем або пагроз. Замяніць гэты тэрмін можна на «прагляд», «перагляд» або «праверка пераборам».

Monitoring — азначае маніторынг, г.зн. пастаяннае назіранне за сістэмай або працэсам. У беларускай мове можна выкарыстоўваць «назіранне», «адсочванне» або «сачэнне», што дакладна перадае сэнс без запазычанняў.

Notifications — гэта апавяшчэнні, якія інфармуюць карыстальніка пра падзеі або змены. Іх можна назваць «паведамленні» або «абвесткі» — апошні варыянт вельмі арганічна, на наш погляд, гучыць па-беларуску.

Rating — азначае рэйтынг, г.зн. лічбавую або якасную адзнаку чагосьці. Замяніць можна на «адзнака» або «ацэнка», а таксама «паказчык», калі гаворка ідзе пра канкрэтныя лічбы.

Risk — гэта рызыка, г.зн. магчымая небяспека або пагроза. У беларускай мове можна сказаць «небяспека» або «пагроза», а ў тэхнічным кантэксце — нават «уразлівасць», калі маецца на ўвазе слабае месца.

Report — азначае справаздачу, дакумент з вынікамі праверкі або аналізу. Яго можна назваць «справаздачны ліст», «справаздача», «даклад» або проста «выніковы дакумент», што будзе зразумела без англіцызмаў.

Recommendation — гэта рэкамендацыя, парада або прапанова па паляпшэнні сітуацыі. Замяніць можна на «парада» або «настаўленне» — гэтыя словы існуюць у мове даўно і добра перадаюць сэнс.

Priority — азначае прыярытэт, г.зн. самае важнае або тэрміновае. У беларускай мове можна сказаць «першачарговасць» або «важнасць», а ў простае размове — нават «найбольш важнае».

Mailing — гэта email-расылка, масавае адпраўленне паведамленняў на пошту. Тэрмін лёгка замяняецца на «электронная расылка» або проста «расылка лістоў», што не страчвае дакладнасці.

Free — у кантэксце free-мадэлі азначае бясплатны доступ да функцый. Гэта можна перакласці як «бясплатны», а сам тып прадукту назваць «бясплатнай мадэллю».

Dashboard — гэта дашборд, галоўная панэль з графікамі і паказчыкамі. У беларускай мове добра гучыць «прыборная панэль» або «кантрольная панэль», а таксама «інфармацыйная панэль», што апісвае сутнасць.

Backend — азначае бэкэнд, серверную частку праграмы, якая не бачная карыстальніку. Замяніць можна на «серверная частка» або «унутраная логіка», што тлумачыць ролю гэтай часткі сістэмы.

Frontend — гэта фронтэнд, кліенцкая частка, з якой непасрэдна ўзаемадзейнічае карыстальнік. У беларускай мове можна сказаць «кліенцкая частка» або «інтэрфэйсная частка», што зразумела без дадатковых тлумачэнняў.

Endpoint — азначае эндпойнт, канчатковы пункт у сетцы або пункт доступу. Замяніць можна на «канчатковы пункт», «пункт доступу» або «канцавая прылада», асабліва калі гаворка ідзе пра мабільныя тэлефоны ці ноўтбукі.

Rule engine — гэта рухавік правілаў, кампанент, які выконвае пэўныя дзеянні пры выкананні ўмоў. У беларускай мове можна выкарыстоўваць «правілавы рухавік», «механізм правілаў» або «сістэма правілаў» — апошні варыянт гучыць найбольш арганічна.

Цяпер прааналізуем больш складаныя тэрміны, а менавіта — абрэвіятуры. Паспрабуем іх перакласці, а затым зробім выснову, якую версію пакінуць – абрэвіяцыю або пераклад.

SSL/TLS — гэта пратаколы шыфравання для бяспечнай перадачы даных праз інтэрнэт (напрыклад, калі вы бачыце замочак у адрасным радку браўзера). Нягледзячы на тое, што тэарэтычна іх можна перакласці як «пратакол бяспечных сокетаў» ці «пратакол транспартнай бяспекі», але на практыцы гэтыя абрэвіятуры пакідаюцца як агульнапрынятыя нават у беларускамоўным асяроддзі, бо яны сталі сусветным стандартам.

2FA (Two-Factor Authentication) — гэта двухфактарная аўтэнтыфікацыя, г.зн. спосаб пацверджання асобы, калі акрамя пароля патрабуецца другі крок (напрыклад, код з тэлефона). Гэты тэрмін выдатна перакладаецца як «двухфактарная аўтэнтыфікацыя», а можна сказаць яшчэ прасцей — «падцверджанне ў два крокі», што адразу тлумачыць прынцып дзеяння.

IP (Internet Protocol) — гэта міжсеткавы пратакол, які адказвае за адрасацыю прылад у сетцы. Поўную назву можна перакласці як «міджсеткавы пратакол», а сам тэрмін IP у беларускай мове часам замяняюць словам «адрас» (калі кантэкст дазваляе), але ў тэхнічных тэкстах лепш выкарыстоўваць менавіта «міджсеткавы пратакол».

FTP — гэта пратакол перадачы файлаў, які выкарыстоўваецца для загрузкі і спампоўкі даных на сервер. Яго поўная назва гучыць як «пратакол перадачы файлаў», а саму абрэвіятуру FTP можна замяніць гэтым тлумачэннем, асабліва калі вы тлумачыце тэрмін пачаткоўцам.

JSON — гэта фармат абмену данымі, які шырока выкарыстоўваецца ў вэб-распрацоўцы. Абрэвіятура пакідаецца нават у беларускай мове, бо яна стала агульнапрынятай. Пры неабходнасці можна растлумачыць, што JSON — гэта «тэкставы фармат для перадачы структураваных даных».

PDF generator — гэта генератар PDF, г.зн. праграма або функцыя, якая стварае файлы ў фармаце PDF. Сам фармат расшыфроўваецца як «фармат пераноснага персанальнага дакумента» (ад англ. Portable Document Format). Таму генератар такіх файлаў можна назваць «генератарам пераносных дакументаў», але ў галіне спецыяльнай лексікі часцей пакідаюць «генератар PDF».

JWT (JSON Web Token) — гэта JWT-токен, спецыяльны зашыфраваны радок, які перадае інфармацыю паміж кліентам і серверам. Поўнае тлумачэнне гучыць як «вэб-маркер у фармаце JSON», а сам тэрмін «токен» можна замяніць на «маркер» або нават «ключ-дазвол» у залежнасці ад кантэксту.

CI (Continuous Integration) — гэта бесперапынная інтэграцыя, падыход у распрацоўцы, калі змены кода часта аб'ядноўваюцца ў агульны рэпазіторый і аўтаматычна тэстуюцца. Тэрмін выдатна перакладаецца як «бесперапынная інтэграцыя», а сам прынцып можна растлумачыць фразай «частае аб'яднанне кода».

MVP (Minimum Viable Product) — гэта мінімальна жыццяздольны прадукт, версія праграмы або сэрвісу, якая мае толькі самыя неабходныя функцыі для запуску. У беларускай мове гэты тэрмін можна перакласці як «мінімальна жыццяздольны прадукт», але часцей выкарыстоўваюць поўны пераклад з тлумачэннем.

GRC (Governance, Risk, Compliance) — гэта сістэма кіравання, якая аб'ядноўвае карпаратыўнае кіраванне, кіраванне рызыкамі і адпаведнасць патрабаванням (напрыклад, законам або стандартам). Пераклад гучыць як «кіраванне, рызыка, адпаведнасць», а часам выкарыстоўваюць больш зразумелае словазлучэнне – «сістэма кіравання рызыкамі і адпаведнасцю».

SMB (Small and Medium Business) — гэта малы і сярэдні бізнес, г.зн. кампаніі, якія не з'яўляюцца буйнымі карпарацыямі. У беларускай мове гэты тэрмін можна скараціць да «МСБ» (малы і сярэдні бізнес) або выкарыстоўваць поўную назву. Гэтая абрэвіятура добра перакладаецца і не страчвае сэнсу.

NPS (Net Promoter Score) — гэта чысты індэкс прыхільнасці, паказчык таго, наколькі карыстальнікі гатовы рэкамендаваць прадукт іншым. Тэрмін можна перакласці як «індэкс прыхільнасці» або «паказчык гатоўнасці рэкамендаваць», а сам падыход растлумачыць на прыкладзе пытання: «Па якой шкале вы параіце нас сябра?»

Такім чынам, аналіз англамоўных тэрмінаў і спроба іх замены беларускімі аналагамі дазваляе зразумець, што беларускія спецыялісты могуць выкарыстоўваць нацыянальную мову ў сферы інфармацыйных тэхналогій для больш простага разумення складаных паняццяў, а таксама як адаптаваць гэтыя тэрміны ў залежнасці ад сучасных лічбавых рэалій і культурнага кантэксту.

1. Свістунова М. І. Праблемы фіксацыі беларускай моўнай ІТ-тэрміналогіі [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: https://scholar.google.com/citations?view_op=list_works&hl=ru&hl=ru&user=3mjFNgQAAAAJ– Дата доступу: 10.04.2026
2. Англійска-беларуска-рускі слоўнік. [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <https://rutracker.org/forum/viewtopic.php?t=5435993>– Дата доступу: 10.04.2026